

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Pirkkalainen, Päivi; Lyytinen, Eveliina; Pellander, Saara

Title: Johdanto

Year: 2022

Version: Published version

Copyright: © Vastapaino, tekijät

Rights: CC BY-NC-ND 4.0

Rights url: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Please cite the original version:

Pirkkalainen, P., Lyytinen, E., & Pellander, S. (2022). Johdanto. In P. Pirkkalainen, E. Lyytinen, & S. Pellander (Eds.), *Suomesta poistetut : näkökulmia karkotuksiin ja käännytyksiin* (pp. 7-26). Vastapaino.

Johdanto

Päivi Pirkkalainen, Eveliina Lyytinen & Saara Pellander

Ihmisten karkottaminen ei ole poikkeuksellinen toimenpide, vaan järjestelmällisesti käytetty tapa poistaa maasta ei-toivottuja ihmisiä. Avaamme tässä kokoomateoksessa monitieteisesti karkotuksiin¹ liittyviä ilmiöitä Suomessa. Tarkastelemme karkottamista ja karkotuksia sekä historia-, yhteiskunta- että oikeustieteiden näkökulmista.

Vaikka karkotukset ja käännytykset sekä niiden vastustaminen ovat nousseet aiempaa laajemman mediahuomion kohteeksi vasta viime vuosina, karkotuksilla on pitkä historia. Ne eivät ole vuoden 2015 niin sanotun pakolaiskriisin jälkeen alkanut poikkeustila. Sen sijaan ne ovat jo aikaa sitten normalisoituneet osaksi suomalaista rajojen ja ihmisten liikkuvuuden kontrollia. Kuten osoitamme tässä teoksessa, karkotukset koskettavat niin Euroopan unionin (EU) ulkopuolelta tulleita turvapaikanhakijoita kuin Suomen naapurivaltioista työn perässä maahan saapuneita. Ne ovat koskettaneet myös inkerinsuomalaisia Neuvostoliitossa. Kuvaamme teoksen luvuissa, miten joillekin ihmisille karkotukset ovat traagisia kokemuksia, kun taas toisille ne ovat arkinen osa elämää.

Teoksellamme on kaksi pääargumenttia. Ensinnäkin se haastaa vallalla olevaa kapeaa julkista keskustelua, jossa karkotusilmiö

¹ Osa teoksen lukujen kirjoittajista käyttää karkottamista tutkimuksellisenä yleiskäsitteenä ja viittaa sillä monenlaisiin maastapoistamisiin, jotka voivat hallinnollisin termein ilmaistuina olla karkottamista, käännyttämistä tai niin kutsutun vapaaehtoisen paluun ohjelman kautta toteutettua. Toiset taas erottelevat karkottamista ja käännyttämistä toisistaan ja käyttävät yläkäsitteenä maastapoistamista. Termien käyttöön liittyvät tieteenalakohtaiset ja erilaisesta eettisestä lähestymistavasta johtuvat erot. Teoksen eri luvuissa perustellaan termien käyttöä.

typistyy usein historiattomaksi ja vain tiettyjä ihmisryhmiä koskevaksi, vaikka tosiasiasa karkotukset koskettavat laajasti koko yhteiskuntaa. Monet maasta poistettavat henkilöt ovat kotoutuneet Suomeen, ja heidän palautuksensa voi järkyttää yhteisöjä ja rikkoa perheitä. Toiseksi teoksemme kritisoi karkotusten ja käännetysten normalisointia. Julkisessa keskustelussa ja viranomaistaholta karkotukset pyritään usein esittämään neutraalina toimintana, vaikka ne todellisuudessa saattavat aiheuttaa myös monia ei-aiotuja seurauksia. Karkotuksia ja käännetyksiä kokeville ihmisille nämä toimenpiteet ovat raju puuttuminen jokapäiväiseen turvallisuuteen, vapauteen ja ihmissuhteisiin. Karkotusten normalisointi saattaa myös häivyttää tietoisuutta siitä, että karkotuksissa on kyse pakkovallan käytöstä.

Maahanmuuton hallinta ja karkotus

Karkotukset ovat kiinteä osa niin globaalia kuin EU:n ja Suomen maahanmuuton hallinnan järjestelmää. Kansainvälisessä karkotuksia käsittelevässä kriittisessä tutkimuksessa on lanseerattu käsite *karkotettavuus* (*deportability*) kuvaamaan, miten maahanmuuttopolitiikka- ja hallinto tuottavat subjekteja, jotka voidaan karkottaa minä hetkenä hyvänsä. Käsite viittaa siihen, että ulkomaalaiset ovat alttiina karkotuksille – he elävät karkotusuhan kanssa, joka määrittää heidän arkeaan.² Karkotettavuuden käsite on alun perin lähtöisin Yhdysvalloista, jossa sitä on käytetty paperittomien siirtolaisten ja työperäisen liikkuvuuden kontekstissa kuvaamaan erityisesti meksikolaisten paperittomien siirtolaisten prekaaria asemaa työvoimana. Käsitteen käyttövoima suomalaisessa kontekstissa on ennen kaikkea siinä, että se ohjaa huomion muuttuviin sosiopoliittisiin konteksteihin ja rakenteisiin, jotka tuottavat paperittomuutta ja karkotettavuutta ja joiden kautta kar-

² De Genova 2002.

kotusuhan kokemusta voidaan tarkastella.³ Tästä lähtökohdasta käsittelemme teoksessamme lakien ja hallinnollisten prosessien historiaa ja niiden toimeenpanoa. Avaamme myös lakien eri tulkinnoista ja soveltamisesta käytyjä kamppailuja sekä niiden kohteena olevien ihmisten henkilökohtaisia kokemuksia.

Karkotuksista käytyihin julkisiin keskusteluihin nousevat usein vain tiettyjen ihmisryhmien karkotukset. Keskusteluissa näkyy vahva pyrkimys esittää karkotettavat ”sopivina uhreina”.⁴ On kuitenkin tärkeä muistaa, että karkotettavuus koskettaa kaikkia ei-kansalaisia. Se ei kuitenkaan kohdistu kaikkiin ei-kansalaisiin samalla tavalla. Erityisesti yhdysvaltalaisessa tutkimuksessa on korostettu karkottamisen sukupuolitettuja ja rodullistettuja ulottuvuuksia, esimerkiksi Tanya Golash-Boza ja Pierrette Hondagneu-Sotelo puhuvat latinalaisamerikkalaisten miesten karkottamisesta ”sukupuolitettuna rodullisena poistamisohjelmana”.⁵ Maasta poistamisten määrään⁶ vaikuttavat erilaiset tekijät. Vuoden 2015 turvapaikanhakijoiden määrän kasvamisen myötä Suomen silloisen hallituksen tavoitteena oli käännyttää konfliktimaihin mahdollisimman moni, joka ei saanut oleskelulupaa. Vuoden 2019 jälkeen Suomi on karkottanut etenkin heitä, jotka ovat saaneet oleskelulupansa virheellisten tietojen perusteella tai syyllistyneet rikoksiin tai joilla ei ole riittävää toimeentuloa.⁷

Karkotukset ovat kytköksissä ihmisten muuttoliikkeiden ja niiden hallinnan maailmanlaajuisiin kehityskuluihin. Esimerkiksi vuonna 2020 alkanut koronapandemia on vaikuttanut merkittävästi ihmisten liikkumiseen ja karkotuksiin.⁸ Pandemian vuoksi kauttakulkumaihin on jäänyt jumiin suuri joukko pakene-

3 Ruben Andersson (2014, 8) puhuu tässä kontekstissa paperittomuusteollisuudesta (*illegality industry*), joka tuottaa sitä, mitä se pyrkii poistamaan, eli lisää paperittomuutta.

4 Ks. Pellander tässä teoksessa (luku 9).

5 Golash-Boza & Hondagneu-Sotelo 2013.

6 Ks. Könönen tässä teoksessa (luku 6).

7 Ks. esim. YLE 2020.

8 McAuliffe & Triandafyllidou 2021.

via ihmisiä, joista osa on joutunut oleskelemaan hyvin vaikeissa oloissa. Tiukoista rajatarkastuksista ja terveystietojen tarkkailusta on tullut arkipäivää. Vaikka monet maat keskeyttivät karkotuksia koronapandemian aikana, karkotusten määrät ovat tämän kirjan kirjoitushetkellä taas nousussa.⁹ Globaalit kriisit, kuten pandemia tai ilmastokatastrofi, korostavatkin entisestään liikkuvuuden ja liikkumisen hallintaan liittyviä hierarkioita.

Talvikki Ahonen ja Annastiina Kallius¹⁰ korostavat, että paperittomuuden tuottaminen Suomessa kytkeytyy laajempaan yleiseurooppalaiseen turvapaikka- ja maahanmuuttokontekstiin sekä rajapoliittiseen kontekstiin. Heidän mukaansa hallituspoliittinen vastuu paperittomuuden tuotannosta ja karkotusten puitteiden luomisesta Suomessa jäivät vähälle huomiolle erityisesti vuosina 2015–2017. Paperittomuuden ja karkotettavuuden ilmiöiden synty liittyykin keskeisesti passi- ja viisumipoliitiikan erilaisiin ulottuvuuksiin. Schengen-viisumien saamisen haasteet johtavat muun muassa siihen, ettei ole turvallisia kanavia hakea turvapaikkaa Euroopasta. Viisumien uusimisen vaikeudet puolestaan johtavat paperittomuuden lisääntymiseen.¹¹ Moni turvapaikkaa hakenut, mutta sitä ilman jäänyt henkilö voisi saada oleskeluluvan esimerkiksi opiskelun tai työnteon perusteella, mutta oleskeluluvan hakeminen ei onnistu lähtömaan passin ja muiden henkilöllisyysdokumenttien puuttumisen takia. Vastaavissa tilanteissa muukalaispassia on edelleen vaikea saada pääosin tiukan laintulkinnan takia.¹² Yhdenvertaisuusvaltuute-

9 Esim. Saksan tilanteesta, ks. MacGregor 2021.

10 Ahonen & Kallius 2019, 89–90.

11 Ks. myös Andersson (2014) siitä, kuinka Euroopassa suurin osa paperittomista on henkilöitä, joiden viisumi on umpeutunut. Andersson huomauttaa, että poliittinen huomio ja mediahuomio kiinnittyvät suhteettoman paljon veneellä Eurooppaan pyrkiviin.

12 Muukalaispassi myönnetään, jos henkilö on saanut oleskeluluvan Suomeen toissijaisen suojelun perusteella tai hänellä on oleskelulupa tilapäisen suojelun perusteella, mutta ei voimassa olevaa matkustusasiakirjaa. Lisäksi muukalaispassi voidaan myöntää viranomaisen harkinnan mukaan, esimerkiksi mikäli hakija ei voi saada passia kotimaansa viranomaiselta tai hän on kansalaisuudeton. (Migri 2022b).

tun (YVV) mukaan kyseinen oikeustila on yhdenvertaisuuslain vastainen.¹³

Suomen maastapoistamisia ja niihin liittyvää sääntelyä, politiikkaa ja osin myös vastustamistakin määrittää osaltaan kansainvälinen konteksti. Kansainvälisen oikeuden lähtökohtana on, että kukin valtio päättää, kenet se päästää alueelleen. Toisaalta maahan saapuvilla on oikeus hakea suojelua. Suomen osalta kansainvälistä suojelua, joka käsittää turvapaikan ja toissijaisen suojelun, koskeva sääntely perustuu ulkomaalaislakiin (301/2004), EU:n perussopimuksiin ja kansainvälisiin sopimuksiin, kuten Yhdistyneiden kansakuntien (YK) pakolaissopimukseen ja lapsen oikeuksien sopimukseen sekä Euroopan ihmisoikeussopimukseen.¹⁴

Kansallisia maastapoistamisia säännellään Suomen ulkomaalaislaissa ja Suomea sitovissa edellä mainituissa kansainvälisissä velvoitteissa. Niissä säädetään muun muassa palautuskiellosta. Ulkomaalaislain mukaan:

Ketään ei saa käännättää, karkottaa tai pääsyn epäämisen seurauksena palauttaa alueelle, jolla hän voi joutua kuolemanrangaistuksen, kidutuksen, vainon tai muun ihmisarvoa loukkaavan kohtelun kohteeksi, eikä alueelle, jolta hänet voitaisiin lähettää sellaiselle alueelle.¹⁵

Suomen maahanmuuttopolitiikka ja maastapoistamiseen liittyvä hallinto ja lainsäädäntö ovat pitkään seuranneet muita Pohjoismaita ja EU-maita. Tämä näkyy erilaisissa poliittisissa linjauksissa, kuten vuonna 2015 julkaistussa silloisen hallituksen turvapaikkapolitiittisessa toimenpideohjelmassa, jonka yhtenä päätavoitteena oli tehostaa paluuta ja palauttamista. Tehostaminen koski etenkin Dublin-järjestelmää sekä palauttamisen lisäämistä Afganistaniin,

¹³ Rundgren 2020.

¹⁴ Lisää sopimuksista ja laeista, ks. Gadd ym. tässä teoksessa (luku 11).

¹⁵ UlkL, 201/2004/147 § (30.12.2013/1214).

Irakiin ja Somaliaan.¹⁶ Lisäksi ohjelmassa korostettiin yhteistyötä muiden Pohjoismaiden ja EU:n jäsenmaiden kanssa. Tavoitteena on ollut myös vähentää Suomen houkuttelevuutta turvapaikanhaun kohteena.¹⁷ Sanna Marinin hallitus on kuitenkin osittain muuttanut vuoden 2015 toimenpideohjelmaan perustuvia lainsäädännön tiukennuksia, esimerkiksi perheenyhdistämisen ja oikeusavun osalta. Lisäksi hallitus selvittää mahdollisia ratkaisuja pitkään Suomessa ilman oleskeluoikeutta olleiden henkilöiden tilanteeseen. Oleskelun virallistamiseen liittyvä selvitystyö perustuu laittoman maahantulon ja maassa oleskelun vastaiseen toimintaohjelmaan (LAMA-ohjelma), joka on tehty vuosille 2021–2024.¹⁸

Koska Suomi on osa EU:ta, palauttamiskäytänteisiin ovat vaikuttaneet Dublin-järjestelmä ja Euroopan raja- ja merivartioston (Frontex) yhteiset palautuslennot. Suomen palauttamispolitiikkaa tulee mahdollisesti säätelämään myös hyväksymistä odottava Euroopan komission esitys muuttoliike- ja turvapaikapolitiikan uudistamisesta.¹⁹ Uudistusehdotuksessa korostuu palauttamisen merkitys: jatkossa jäsenvaltioiden rajoilla voitaisiin kenties tehdä turvapaikanhakijoiden pikakäännytyksiä, ja niin sanottuun vastuunjakoon voisi osallistua ottamalla toiselta EU-maalta vastuun ilman oleskeluoikeutta olevan henkilön palauttamisesta. Monet kansalaisjärjestöt ja tutkijat ovat kritisoineet ehdotusta sen epäinhimillisyyden ja ihmisten oikeusturvan heikkenemisen takia.²⁰

Samaan aikaan, kun Suomi monien muiden maiden tavoin tekee aktiivista maakuvatyötä houkutellessaan työvoimaa ulkomailta, maahanmuuttopolitiikassa tehdään niin kutsuttua kielteistä maakuvatyötä.²¹ Maahanmuuttopoliittisessa keskustelussa

16 Valtioneuvosto 2015.

17 Valtioneuvosto 2015; Sisäministeriö 2018.

18 Sisäministeriö 2021.

19 Euroopan komissio 2020.

20 Odysseus Network 2021.

21 Välimäki 2018; ks. myös Dolea ym. 2020; Hartig 2017.

– ja nykyään jopa lain valmisteludokumenteissa ja poliittisissa ohjelmissa – puhutaan suoraan vetovoimatekijöiden vähentämisestä. Tausta-ajatuksena on, että Suomi ei olisi muita maita houkuttelevampi turvapaikanhakijoille ja mahdollisimman tiukka ulkomaalaislaki vähentäisi maahan saapuvien määrää. Onkin selvää, että ”ei-toivottujen” muuttoliikkeiden hallintaan ja torjumiseen panostetaan niin Suomessa, EU:ssa kuin muuallakin maailmassa samaan aikaan, kun politiikassa peräänkuulutetaan, että väestön vanhetessa maahanmuuttoa tulisi lisätä.

Karkotukset konfliktimaihin

Karkottaminen on ilmiö, josta julkiseen keskusteluun ja jopa tutkimuksenkin kohteeksi nousee usein vain kapea osa. Karkotuksista käytävä yhteiskunnallinen ja poliittinen keskustelu on vuoden 2015 jälkeen keskittynyt erityisesti turvapaikanhakijoihin. Tämä johtuu yhtäältä turvapaikanhakijoiden määrän äkillisestä, mutta lopulta vain väliaikaisesta kasvusta: vuonna 2015 Suomeen saapui yli 32 000 turvapaikanhakijaa, kun taas vuonna 2019 kansainvälisen suojelun hakemuksia jätettiin vain 4 550 kappaletta, joista yli 2 000 oli uusintahakemuksia. Vastaavasti vuonna 2021 kansainvälisen suojelun hakemuksia jätettiin 2 545 ja niistä 1 166 oli uusintahakemuksia.²² Toisaalta keskustelu turvapaikanhakijoiden karkotuksista liittyy lakimuutoksiin ja poliittisiin linjauksiin, joissa korostetaan maastapoistamisten tärkeyttä. Osa kansalaisista ja puolueista on vaatinut vuosina 2015–2017 tulleiden turvapaikanhakijoiden käännyttämistä suoraan rajalta tai maastapoistamista pikaisesti hakemuksen käsittelyn jälkeen. Tällaiset vaatimukset ovat herättäneet kansalaisyhteiskunnassa ja asiantuntijoiden keskuudessa huolen turvapaikkajärjestelmän laadusta ja oikeusturvasta.²³ Tähän liittyen vuonna 2021 julkaistiin Lupa elää -kansalaisaloite, jossa ehdotetaan lakimuutosta,

²² Migri 2022a.

²³ Lepola 2018.

joka ”virallistaa niiden turvapaikkaa hakeneiden ulkomaan kansalaisten oleskelu, jotka ovat asuneet Suomessa pitkään ja yhtäjaksoisesti turvapaikanhakijoina, paperittomina tai tilapäisellä oleskeluluvalla”.²⁴

Pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden palauttaminen mahdollisesti vaarallisiin olosuhteisiin herättää julkisesti enemmän kritiikkiä ja ihmetystä kuin esimerkiksi virolaisen rikostuomion saaneen henkilön.²⁵ Monet karkotuspäätöksissä nähdyt epäoikeudenmukaisuudet ja niiden vastustaminen liittyvätkin juuri palautuskieltoon ja konfliktimaista saapuneisiin turvapaikanhakijoihin. Tämän vuoksi teoksemme luvut, jotka käsittelevät nykytilannetta, liittyvät erityisesti konfliktimaista saapuneisiin turvapaikanhakijoihin. Luvuissa esitetään useiden tapausten avulla, ettei vaarallisten olosuhteiden tai henkilön vaarassa olemisen määrittely ole aina yksiselitteistä.

Ihmisten karkottamiseen pitkittyneistä konflikteista kärsiviin hauraisiin valtioihin, kuten Afganistaniin, Irakiin ja Somaliaan, liittyy erityisiä ongelmia. Tällaisia ovat muun muassa maiden ja alueiden turvallisuustilanteiden arviointi ja palautusten toimeenpano. Muiden EU-maiden tavoin Suomi laatii tilannearvioita eli niin kutsuttua maatietoa turvapaikkahakemusten ratkaisemisen tueksi. Tutkimuksessa ja oikeustapauksissa on kuitenkin kritisoitu maatiedon tuottamiseen ja tulkintaan liittyviä käytäntöjä.²⁶ Suomessa keskustelua herättivät etenkin Maahanmuuttoviraston (Migri) vuonna 2016 tekemät kiristyksiset turvallisuusarvioihin niistä maista, joista saapui eniten turvapaikanhakijoita. Vastavasti kansainvälisen suojelun myöntöperusteet tiukkenivat esimerkiksi irakilaisien osalta vuodesta 2015 vuoteen 2017. Kyseistä tiukennusta ei voida selittää lakimuutoksin, vaan pikemminkin lain tulkinnan muutoksin.²⁷

²⁴ Lupa elää 2021.

²⁵ Ks. Könönen tässä teoksessa (luku 6).

²⁶ Ks. Korkein hallinto-oikeus (KHO) 2012:1; Bodström 2020.

²⁷ Saarikkomäki ym. 2018.

Kansainvälinen suojeleminen voidaan jättää myöntämättä ulkomaalaislaissa²⁸ määritellyn sisäisen paon mahdollisuuden perusteella. Turvallisuustilanteiden arviointi hauraissa konfliktivaltioissa ja sisäisen paon kriteerin käyttö on haastavaa, sillä ulkomaalaislain mukaan huomioon täytyy ottaa sekä yleiset että hakijan henkilökohtaiset olosuhteet. Toisaalta hauraisiin konfliktivaltioihin palauttamisen toimeenpano voi olla käytännössä vaikeaa maiden kanssa solmittavien palautussopimusten puuttuessa, kuten on tilanne esimerkiksi Irakin kanssa.²⁹ Pitkittyneet konfliktit ovat puolestaan aiheuttaneet suuria yhteiskunnallisia murroksia ja muutoksia, jotka luovat entisestään haasteita ihmisten palauttamiselle, paluulle ja ”uudelleen integroitumiselle”.

Teoksen luvuissa tuomme esiin, miten palauttamisen jälkeen moni lähtee uudelle matkalle todellisten elämisen mahdollisuuksien puuttuessa erityisesti Irakin ja Afganistanin kaltaisissa konfliktimaissa. Maastapoistamisjärjestelmä on osaltaan luomassa maailmanlaajuisesti joukon muuttajia ja liikkujia, jotka palautuksensa jälkeen lähtevät uudelle matkalle. Koko järjestelmän toimivuus voidaan tästä näkökulmasta kyseenalaistaa: suuri osa karkotetuista ei jää maahan, johon heidät karkotetaan, vaan jatkaa matkaansa. Karkotuspäätöksen antaminen ei myöskään usein johda tosiasialliseen maasta poistamiseen.

Keskeiset käsitteet

Karkotukseen ja käännätyksiin liittyvässä kriittisessä kansainvälisessä tutkimuksessa puhutaan yleisesti *karkotuksista*,³⁰ vaikka viitattaisiin erilaisiin maastapoistamisen tapoihin tai poistettaviin ihmisiin. Tämä johtuu osittain siitä, ettei monissa maissa ole tehty hallinnollista eroa *karkotuksen* ja *käännätyksen* välillä – toisin kuin Suomessa. Muualla käännätyksenä viittaa rajalla käännätyttä-

28 UlkL, 201/2004, 88 e § 6.6.2014/422.

29 Sisäministeriö 2022.

30 De Genova & Peutz 2010; Gibney 2008; Kanstroom 2007; Leerkes & Van Houte 2020.

miseen, kun taas Suomessa käännytys voi tapahtua myös maassa oleskelun jälkeen. Koska tämä teos perustuu tutkimukseen, käytämme alan tutkimukseen vakiintunutta termiä *karkotus* (*deportation*) sen laajassa, tutkimuksellisessa mielessä, emme hallinnon käsitteenä.

Suomen nykyainsäädännössä *karkottaminen* (*deportation*) viittaa sellaisen henkilön maastapoistamiseen, jolla on ollut oleskelulupa Suomeen. Kyseinen henkilö ei ole pystynyt uusimaan lupansa tai hänen lupansa on lakkautettu. Viranomainen voi lakkauttaa oleskeluluvan esimerkiksi silloin, jos ilmenee, että henkilö on antanut vääriä tietoja. Oleskelulupa voidaan lakkauttaa myös silloin, jos edellytyksiä, joiden perusteella lupa alun perin myönnettiin, ei enää ole.

Karkotusten ja rikollisuuden välinen yhteys on monitahoinen. Yhtäältä pelkkä ulkomaalaisen rikosepäily, myös pienimuotoisen rikoksen osalta, voi riittää käännytykseen,³¹ toisaalta rikosperusteisesti karkotusta odottava henkilö voi hakea turvapaikkaa Suomesta. Oleskeluluvan saanut henkilö voidaan Suomessa karkottaa, jos hän on syyllistynyt rikokseen, josta voidaan tuomita vähintään vuoden vankeusrangaistus, tai useamman lyhyemmän tuomion perusteella.³² Karkotettava henkilö on lisäksi voinut asua Suomessa pitkään työn, opiskelun tai perhesiteiden takia. Karkotus koskee myös rekisteröityneitä EU:n kansalaisia, jos heillä on voimassa oleva maahantulokielto tai heidän oletetaan olevan uhaksi yleiselle järjestykselle.³³

Teoksemme toinen tutkimuksellinen pääkäsite on *karkotettavuus* (*deportability*), joka viittaa karkotusuhan läsnäoloon ulkomaalaisten elämässä.³⁴ Karkotusuhka voi vaihdella ajalliselta kestoaltaan. Se voi johtaa karkotukseen tai sen väistymiseen tai

31 Könönen 2018.

32 Emt.

33 Ks. Könönen tässä teoksessa (luku 6).

34 De Genova 2002; De Genova & Peutz 2010.

viivästymiseen oleskelun laillistamisen myötä. Karkotettavuus kuvaa käsitteenä myös ihmisten erilaisia muuttuvia tilanteita hallinnollisten prosessien vuoksi. Esimerkiksi määräaikainen oleskelulupa ei poista karkottamisen mahdollisuutta tulevaisuudessa. Vain Suomen kansalaisuus ”suoja” karkotukselta, sillä kansalaista ei voi karkottaa maasta.

Hallinnollisesti ja lainopillisesti käännättämisellä (*refusal of entry*) tarkoitetaan Suomessa ilman oleskelulupaa maahan tulleen ulkomaalaisen poistamista maasta tai henkilön maahantulon estämistä. Tämä saattaa tapahtua esimerkiksi maahantulokiellon nojalla. Kielteisen turvapaikkapäätöksen saanut henkilö voidaan käännättää Suomesta.

Maastapoistaminen on yleiskäsite karkotuksille ja käännetyksille. Jos ulkomaan kansalainen ei täytä ulkomaalaislain määrittelemiä maahantulon tai maassa olemisen edellytyksiä, poliisi tai rajatarkastusviranomaisen ryhtyy maastapoistamistoimenpiteisiin. Poliisi voi palauttaa maastapoistettavan henkilön joko saattaen hänet lähtömaahan asti, valvottuna rajanylityspaikalle tai kulkuvälineeseen, joka vie rajan yli.

Lähtökohtaisesti kaikki maastapoistettavat, paitsi rikoksiin syyllistyneet, voivat poistua maasta itsenäisesti. Niin kutsutun *avustetun vapaaehtoisen paluun järjestelmän* (*assisted voluntary return*) kautta palaavia Suomi voi tukea logistisesti ja taloudellisesti. Mikäli henkilö ei noudata saamaansa palautuspäätöstä vapaaehtoisesti, palauttaminen siirtyy poliisin tehtäväksi. Paluun vapaaehtoisuus voidaan kuitenkin myös kyseenalaistaa, mikäli henkilöllä ei ole ollut tosiasiallisesti mahdollisuutta jäädä maahan niin halutessaan.

Pakkopalautus – jota maahanmuuttohallinto tosin ei käytä – puolestaan tarkoittaa tilannetta, jossa palautettavalla ei ole muita mahdollisuuksia kuin noudattaa poliisin järjestelyjä palaamisesta. Tällöin poliisi saattaa palautettavan henkilön lähtömaahansa. Pakkopalautuksella viitataan myös tilanteisiin, joissa poliisi voi käyt-

tää pakkokeinoja, kuten ilmoittautumisvelvollisuutta, säilöönottoa, hallintaotteita ja hallintaan liittyviä välineitä.

Metodologia, terminologia ja eettiset kysymykset

Käsitteiden käyttöön liittyy eettisiä kysymyksiä, jotka koskevat paitsi tutkimukseen osallistuneita ihmisiä myös tutkijan suhtautumista hallinnon termeihin.

Avustetun vapaaehtoisen paluun järjestelmän kautta palanneiden turvapaikanhakijoiden kohdalla karkotus-käsite saattaa joissain tapauksissa stigmatisoida palautetut ihmiset rikollisiksi. Tämä koskee esimerkiksi Irakia, koska palautussopimuksen puuttuessa maa ei tällä hetkellä ota vastaan kuin rikollisten ja rikoksista epäiltyjen palautuksia.

Vapaaehtoinen paluu on tilanteessa, jossa palautettavalla henkilöllä ei ole ollut aitoa mahdollisuutta valita palaamisen tai jäämisen välillä, harhaanjohtava ilmaisu. Aihepiirin tutkimuksessa onkin kritisoitu hallinnollista jakoa niin sanottuun pakkopalautukseen ja vapaaehtoiseen paluuseen. Tutkijat ovat todenneet, että vapaaehtoinen paluu on aidosti vapaaehtoista vain niissä harvoissa tilanteissa, joissa henkilöllä on pysyvä oleskelulupa, mutta hän päättää silti vapaasta tahdostaan palata lähtömaahansa.³⁵

Käännytys puolestaan viittaa sanana rajalta käännyttämiseen. Käytännössä sanaa käännytys kuitenkin käytetään tilanteissa, joissa henkilö on asunut Suomessa jo vuosia odottaen esimerkiksi turvapaikkapäätöksensä ratkeamista eri oikeusasteissa ja samalla rakentanut elämänsä epävarmassa tilanteessa.

Näiden seikkojen vuoksi käytämme teoksen eri luvuissa erilaisia käsitteitä, riippuen tutkittavien asemasta ja tilanteesta sekä tieteenalasta. Esimerkiksi oikeustieteellisessä analyysissä on tärkeää puhua hallinnon ja lainsäädännön termien mukaisesti. Sen

35 Könönen 2018; Hautaniemi ym. 2013; De Genova & Peutz 2010; Blitz ym. 2005; Cleton & Chauvin 2020; Webber 2011; Gadd ym. tässä teoksessa (luku 11); Könönen tässä teoksessa (luku 6).

sijaan yhteiskuntatieteellisessä kriittisessä karkotustutkimuksessa osin kyseenalaistetaan hallinnon käsitteet, koska niiden nähdään peittävän alleen ilmiön monia epäoikeudenmukaisuuksia. Maa-hanmuuttopolitiikka sekä sen ympärillä käytävä keskustelu ja siihen liittyvät toimenpiteet koskettavat laajasti suomalaista yhteiskuntaa. Demokratian kannalta on merkityksellistä, että oikeat termit ja niiden asiayhteydet ovat kansalaisten ymmärrettävissä ja aukeavat heille. Yhtä lailla tärkeää on hahmottaa eri termien taakse jäävää monimutkaista todellisuutta ja hallinnollisten termien ongelmia.

Teoksemme monitieteisyys näkyy käsitteellisten valintojen lisäksi eri lukujen tutkimusmetodologiassa. Valtaosa karkotustutkimuksesta on laadullista tutkimusta, jossa hyödynnetään erilaisia aineistonkeruu- ja analyysimenetelmiä. Osa teoksen luvuista pohjautuu valmiisiin historiallisiin ja nykypäivän aineistoihin, kuten arkistomateriaaleihin, media-aineistoihin, lakiteksteihin, viranomaisraportteihin ja tilastoihin. Suurin osa luvuista perustuu kuitenkin tutkijoiden omiin empiirisiin aineistoihin, joita he ovat keränneet esimerkiksi havainnoimalla, kyselytutkimuksilla, haastatteluilla ja ryhmäkeskusteluilla. Muutamissa teoksen luvuissa yhdistyy valmiiden aineistojen ja empiirisen aineiston analyysi, osassa karkotuksia puolestaan käsitellään monipaikkaisen lähestymistavan kautta.

Tyypillistä tutkimusmateriaalia muuttoliike- ja karkotustutkimuksessa ovat haastatteluaineistot. Haastattelujen avulla on mahdollista ymmärtää tutkimukseen osallistuvien ”kokemuksia eletyistä tapahtumista” ja teemahaastattelut ”sopivat erinomaisesti sellaisen ilmiöiden tutkimiseen, jotka tapahtuvat piilossa ja joista on niukasti ennakkotietoa”.³⁶ Turvapaikanhakijoiden, pakolaisten ja karkotusuhan alla elävien kanssa tehdyt haastattelut ovat kysymyksenasettelultaan usein avoimia, jotta voidaan välttää vaiku-

36 Salasuo 2015, 168–169.

telma viranomaishaastattelusta. Tällöin tutkija voi antaa haastattelutavalleen tilaa ohjata keskustelua tälle tärkeisiin teemoihin.³⁷

Teoksemme luvuissa analysoitavat tutkimushaastattelut on tehty osittain tulkkien välityksellä, osittain yhteisellä äidinkielellä ja toisinaan yhteisellä kielellä, joka ei ole haastattelutilanteessa kenenkään äidinkieli. Yksittäinen kohtaaminen haastattelun muodossa, etenkin tulkin välityksellä, voi tarjota tärkeää, mutta ajallisesti ja kielellisesti rajallista ymmärrystä. Osa teoksen tutkijoista on soveltanut pitkäjänteistä etnografista tutkimusotetta päästäkseen syvällisemmin käsiksi eri teemoihin.³⁸ Tämä ei ole kuitenkaan ollut kaikissa tutkimushankkeissa mahdollista esimerkiksi koronapandemiaan liittyvien riskien ja rajoitusten takia. Osa teoksen tutkijoista on tehnyt tutkimusaiheisiinsa liittyvää vapaaehtoistyötä, mikä on tukenut aihepiirin yleisymmärrystä. Joidenkin teoksen tutkijoiden tutkimusavustajat ja tulkit ovat seuranneet haastateltujen elämää pitkäkestoisesti ja rakentaneet heihin luottamuksellisia suhteita.

Teoksen kirjoittajissa on henkilöitä, joilla on sama kieli- ja kulttuuritausta kuin tutkimukseen osallistuneilla. Osalla heistä on myös omakohtaista kokemusta pakkomuutosta tai karkotuksista. Heidän mahdollisuutensa seurata omakielisiä uutiskanavia ja sosiaalista mediaa sekä niihin liittyviä kuulopuheita on tärkeää, sillä pakolaisuuden ja karkotusten teemoista käydään diasporayhteisöjen sisällä vilkasta keskustelua, joka voi vaikuttaa muun muassa pakomatkkareitteihin tai kohdemaan valintaan.³⁹

Teoksen rakenne

Kokoomateoksemme rakentuu neljästä osasta: karkotusten ja käännytysten historiasta; karkotusten ja käännytysten politiikoista, prosesseista ja representaatioista; karkotusten ja käänny-

37 Puumalainen & Kynsilehto 2017.

38 Ks. esim. Khosravi 2018.

39 Ks. Juntunen 2016.

tysten kokemisesta sekä karkotusten ja käännytysten vastustamisesta. Kunkin osan alkuun on sijoitettu sen teemaan liittyvä valokuva ja runo. Valokuvat on ottanut valokuvaaja Rewan Kakil, ja runot on kirjoittanut runoilija-toimittaja Ahmed Zaidan.

Teoksen ensimmäisessä osassa havainnollistamme historiallisten tapaustutkimusten avulla muutoksia karkotuksen käsitteistössä, käytännöissä ja kohteissa. Menneisyyden karkotukset voidaan nähdä osana tietyn ajanjakson historiallisia kehityskulkuja sekä kansallisten ja kansainvälisten valtarakenteiden muuttumista. Ilmiön historiallinen tarkastelu havahduttaa pohtimaan, mikä merkitys karkotuksilla on nykypäivänä.

Osan ensimmäisessä luvussa Miika Tervonen luo yleiskatsauksen karkotusten varhaisesta historiasta modernien kansallisvaltioiden nousuun. Karkotukset ovat kiinteästi sidoksissa kansallisvaltion ja kansallisen yhteenkuuluvuuden rakentamiseen. Tervosen luku luo pohjan ensimmäisen osan muille luvuille, joissa karkotusten historiaan pureudutaan eri aikakausien tapaustutkimusten kautta.

Petri Rekonen nostaa toisessa luvussa tarkasteluun varhaiset karkotukset 1600–1900-luvuilla. Rekonen kuvaa karkottamisen käsitettä ja käytäntöjä ennen modernin kansallisvaltion syntyä. Karkotukset eivät olleet vielä 1600–1900-luvuilla sidoksissa kansalaisuuteen, vaan niitä käytettiin yksilöihin kohdistuvina rangais- tuksina ja etnisiin väestöryhmiin kohdistuvina torjumiskeinoina.

1930-luvulta alkaen karkotukset eivät ole tapahtuneet ainoastaan Suomen rajojen ulkopuolelle. Myös suomalaisia on pakko- siirretty ulkomaille, Neuvostoliitossa. Nykyisissä karkotuskes- kusteluissa unohtuukin usein, että inkerinsuomalaisilla on oma- kohtaista kokemusta kodin ja kotiseudun jättämisestä, ilman var- muutta paluusta. Tähän aiheeseen pureutuu teoksessamme Anni Reuter. Hän tarkastelee inkerinsuomalaisten karkotuksia 1930-lu- vulta lähtien, kun kulakeiksi leimattuja talonpoikia ja raja-alueen suomalaisia alettiin siirtää pakkotoimin.

Suomalaisen lähihistorian keskeisimmät murrokset, Neuvostoliiton romahdus ja kylmän sodan päättyminen, loivat uudet periaatteet suomalaiselle ulkomaalais- ja maastapoistamispolitiikalle. Hiljalleen alettiin huomioda myös maasta poistettavien tahto ja oikeus vastustaa viranomaispäätöksiä, kuten Matti Välimäki tuo esille luvussaan. Välimäki pohtii, kuinka lainsäädännön asettamat uudet periaatteet välittyivät käytännön viranomaistyöhön, ja osoittaa, miten iso rooli oli yksittäisen virkailijan harkinnalla.

Teoksen toisessa osassa esittelemme Suomen nykyistä kontekstia viranomaistoimijoiden ja mediarepresentaatioiden näkökulmista. Tarkastelemme konkreettisten esimerkkien avulla, miten maastapoistamiset toimivat kiinteänä osana suomalaista maahanmuuttojärjestelmää.

Osan ensimmäisessä luvussa Jukka Könönen pohtii suomalaisten viranomaisten toimintaa maastapoistamisprosesseissa. Hän analysoi maastapoistamisiin liittyviä prosesseja ja niiden erilaisia ajallisia ulottuvuuksia niin ulkomaalaislain, maastapoistamisten toimeenpanon kuin karkotettavien ulkomaalaisten näkökulmasta. Eila Isotalus syventyy luvussaan karkotusta toimeenpanevien ihmisten valtaan ja keskinäiseen luottamukseen sekä niiden rakentumiseen erilaisten odotusten ristipaineessa. Erna Bodström puolestaan käsittelee Migrin turvapaikkaprosessia analysoimalla kielteisten turvapaikkapäätösten uskottavuuden arviointia.

Osan viimeisessä luvussa Saara Pellander jäsentää kriittisesti kuvaa, joka karkottamisesta on välittynyt suurelle yleisölle suomalaisen median kautta. Hän analysoi vuoden 2015 jälkeistä karkotuksiin ja käännytyksiin liittyvää mediakeskustelua Helsingin Sanomissa. Vaikka uutisointi karkotuksista toistaa pakolaisuuden mediarepresentaatiosta tunnettua kerrontaa uhasta ja uhrista, jossa uhriarossa esiintyvät tyypillisesti naiset ja lapset, se antaa tilaa myös miesten surun, epätoivon ja pelon esittämiseen.

Teoksen kolmas osa siirtyy rakenteiden ja viranomaistoiminnan tarkastelusta karkotusuhan alla elävien kokemusten esiintuo-

miseen. Karkotusten ja käännytysten kokemista käsittelevässä osassa analysoidaan irakilaiden ja afganistanilaisten turvapaikanhakijoiden kokemuksia Suomessa ja lähtömaissa. Alan tutkimuskenttä on painottanut karkotusten rakenteellista analyysia, ja tutkimus on vaarassa menettää ymmärryksensä karkotettavien toimijuudesta.⁴⁰ Siksi on tärkeää, että karkotuksia ja käännytystä tutkitaan yhteisöjen sekä palautettavien ja heidän lähipiirinsä kokemusten tulokulmasta. Eveliina Lyytinen osoittaa luvussaan, miten kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneet irakilaiset ja afganistanilaiset kokevat Suomessa pitkittyneen karkotusuhan alla elämisen ja millaisia havaintoja YVV on tehnyt poliisin toiminnasta karkotusmatkojen aikana.

Kolmannen osan seuraavissa luvuissa siirrytään karkotusten jälkeiseen aikaan ja lähtömaiden konteksteihin. Palautuksissa kokemus ja laki ovat kietoutuneet vahvasti yhteen, kuten Katri Gaddin, Hayder Al-Jouranjin ja Elina Pirjatanniemen luku osoittaa. He analysoivat Suomesta Irakiin pääosin ”vapaaehtoisesti” palautettujen kokemuksia ja lähtömaahan asettumista. Lisäksi he selvittävät käännytystä koskevien päätösten oikeudellisia edellytyksiä.

Lena Näre, Anna Knappe ja Amir Jan kuvaavat luvussaan karkotusuhan alla elämistä, karkotusten kokemusta, karkotusten seurauksia ja elämän järjestämistä karkotuksen jälkeen. He osoittavat lähtömaahan saapumisen olevan merkittävä osa karkotusprosessia. Näre, Knappe ja Jan nostavat esiin myös sen, että ihmisillä on erilaisia strategioita selvitä karkotuksen jälkeen.

Osan viimeisessä luvussa Karina Horsti ja Hasan Khademi tarkastelevat pitkittyneen karkotusuhan vaikutuksia nuoren elämään. He pyrkivät löytämään vastauksia siihen, mikä auttaa jaksamaan epävarmuuden keskellä ja miten nuori voi jo ennen oleskeluluvan saamista rakentaa elämäänsä Suomessa.

40 Ellis & Stam 2017; Gravelle ym. 2013.

Teoksen viimeisessä osassa käsittelemme kahden tapaustutkimuksen kautta, miten vastarinta epäoikeudenmukaisina koettuja maastapoistamisia kohtaan on rakentunut Suomessa viime vuosina. Luvuissa kuvataan toimintaa, jossa karkotuksista pyritään tekemään yhteiskunnallinen ongelma ja nostamaan niihin liittyviä epäkohtia julkiseen keskusteluun.

Osan ensimmäisessä luvussa Päivi Pirkkalainen analysoi tunteita ja solidaarisuustoimintaa Helsingin keskustassa vuonna 2017 käännytysuhan alla elävien turvapaikanhakijoiden aloitteesta järjestetyssä protestissa. Osan toisessa luvussa Tiina Seppälä puolestaan kuvaa sitä, miten suomalaiset viranomaistahot ovat pyrkineet määrittelemään paperittomat turvapaikanhakijat ja ”pakkopalautuksia” vastustavan yhteiskunnallisen aktivismin laittomaksi.

Lähteet

- Andersson, Ruben (2014) *Illegality, inc. clandestine migration and the business of bordering Europe*. Oakland: University of California Press.
- Ahonen, Talvikki & Annastiina Kallius (2019) Paperittomuuden tuotanto ja hallinta Suomessa vuosina 2015–2017. Teoksessa Eveliina Lyytinen (toim.) *Turvapaikanhaku ja pakolaisuus Suomessa*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti, 89–112.
- Bodström, Erna (2020) ‘Because Migri says so’: Legitimation in negative asylum decisions in Finland. *Nordic Journal of Migration Research* 10:2, 5–19.
- Blitz, Brad K. & Rosemary Sales & Lisa Marzano (2005) Non-voluntary return? The politics of return to Afghanistan. *Political Studies* 53:1, 182–200.
- Cleton, Laura & Sebastien Chauvin (2020) Performing freedom in the Dutch deportation regime: Bureaucratic persuasion and the enforcement of ‘voluntary return’. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 46:1, 297–313.
- De Genova, Nicholas (2002) Migrant “illegality” and deportability in everyday life. *Annual Review of Anthropology* 31, 419–447.
- De Genova, Nicholas & Nathalie Peutz (toim.) (2010) *The deportation regime. Sovereignty, space and the freedom of movement*. Lontoo: Duke University Press.
- Dolea, Alina & Diana Ingenhoff & Anabella Beju (2021) Country images and identities in times of populism: Swiss media discourses on the ‘stop mass immigration’ initiative. *International Communication Gazette* 83:4, 301–325.
- Ellis, Basia D. & Henderikus J. Stam (2017) Cycles of deportability: Threats, fears, and the agency of ‘irregular’ migrants in Canada. *Migration Studies* 6:3, 321–344.
- Euroopan komissio (2020) *Uusi muuttoliike- ja turvapaikkasopimus*. https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-life/new-pact-migration-and-asylum_fi (haettu 25.1.2022).
- Gibney, Matthew (2008) Asylum and the expansion of deportation in the United Kingdom. *Government & Opposition* 43:2, 46–167.

- Golash-Boza, Tanya & Pierrette Hondagneu-Sotelo (2013) Latino immigrant men and the deportation crisis: A gendered racial removal program. *Latino Studies* 11:3, 271–292.
- Gravelle, Matthew & Antje Ellermann & Catherine Dauvergne (2013) Studying migration governance from the bottom up. Teoksessa Bridget Anderson, Matthew Gibney & Emanuela Paoletti (toim.) *The social, political and historical contours of deportation*. Lontoo: Springer, 59–77.
- Hartig, Falk (2017) Deterrence by public diplomacy: The negative dimension of international political communication. *Journal of Communication Management* 21:4, 342–354.
- Hautaniemi, Petri & Marko Juntunen & Mariko Sato (2013) Return migration and vulnerability: case studies from Somaliland and Iraqi Kurdistan. Kirjoitus Helsingin yliopiston ”Somaliaan ja Irakiin palaavat” -hankkeen blogissa 30.6.2013. <https://blogs.helsinki.fi/somaliaan-irakiin/> (haettu 15.2.2021).
- Juntunen, Marko (2016) *Poikkeustilan sukupolvet – Irakilaispakolaisuus Suomessa*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 31/2016. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/75391> (haettu 7.2.2022).
- Kanström, Dan (2007) *Deportation nation: Outsiders in American history*. Cambridge: Harvard University Press.
- KHO 2012:1, 13.1.2012/23.
- Khosravi, Shahram (toim.) (2018) *After deportation. Ethnographic perspectives*. Cham: Palgrave Macmillan/Springer.
- Könönen, Jukka (2018) *Turvapaikanhakijoita vai rikollisia? Huomioita ”pakkopalautuksista” ja rakenteellisesta väkivallasta*. Kirjoitus Tutkijaliiton ja Tiede & edistys -lehden blogissa 14.8.2018. <https://tutkijaliitto.wordpress.com/2018/08/14/turvapaikanhakijoita-vai-rikollisia-huomioita-pakkopalautuksista-ja-rakenteellisesta-vakivallasta/> (haettu 15.2.2021).
- Leerkes, Arjen & Marieke Van Houte (2020) Beyond the deportation regime: Differential state interests and capacities in dealing with (non-)deportability in Europe. *Citizenship Studies* 24:3, 319–338.
- Lepola, Outi (2018) *Turvapaikanhakijat oikeusavun asiakkaina. Kohti yhdenvertaisia ja laadukkaita oikeusapupalveluita*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta, Policy brief 33/2018. <https://tietokaytoon.fi/julkaisu?pubid=28901> (haettu 25.1.2022).
- Lupa elää (2021) *Lupa elää – Suomessa pitkään asuneille turvapaikanhakijoille myönnettävä oleskeluluvat*. Kansalaisaloite.fi. <https://www.kansalaisaloite.fi/fi/aloite/9109> (haettu 7.2.2022).
- MacGregor, Marion (2021) German deportations up again after decline due to COVID. *InfoMigrants* 10.9.2021. <https://www.infomigrants.net/en/post/34990/german-deportations-up-again-after-decline-due-to-covid> (haettu 9.2.2022).
- McAuliffe, Marie & Anna Triandafyllidou (toim) (2021) *World migration report 2022*. Geneva: International Organization for Migration (IOM).
- Migri (2022a) *Turvapaikkahakemukset*. Tilastot, päivitetty 26.1.2022. <https://tilastot.migri.fi/index.html#applications/23330/49> (haettu 7.2.2022).
- Migri (2022b) Muukalaispassi. <https://migri.fi/muukalaispassi> (haettu 12.8.2022).
- Odyseus Network (2021) *Special collection on the ‘new’ migration and asylum pact*. <https://eumigrationlawblog.eu/series-on-the-migration-pact-published-under-the-supervision-of-daniel-thym/> (haettu 25.1.2022).
- Puumala, Eeva & Anitta Kynsilehto (2017) Turvapaikanhakijoiden ja paperittomien haastattelu. Teoksessa Matti Hyvärinen & Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvoori (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino, 357–377.
- Rundgren, Joonas (2020) *Suomen muukalaispassikäytäntö on inhimillistä kärsimystä aiheuttava rakenne*. Yhdenvertaisuusvaltuutettu 22.4.2022. <https://syrjinta.fi/-/>

- suomen-muukalaispassikaytando-on-inhimillista-karsimysta-aiheuttava-rakenne (haettu 7.2.2022).
- Saarikkomäki, Elsa & Nea Oljakka & Johanna Vanto & Elina Pirjatanniemi & Juha Lavapuro & Anne Alvesalo-Kuusi (2018) *Kansainvälistä suojelua koskevat päätökset Maahanmuuttovirastossa 2015–2017: Pilottitutkimus 18–34-vuotiaita Irakin kansalaisia koskevista myönteisistä ja kielteisistä päätöksistä*. Oikeustieteellisen tiedekunnan tutkimusraportteja ja katsauksia 1. https://www.utu.fi/sites/default/files/public%3A//media/file/RPR_1_2018.pdf (haettu 7.2.2022).
- Salasuo, Mikko (2015) Tutkijat vastentahtoisten infromanttien jäljillä. Teoksessa Antti Häkkinen & Mikko Salasuo (toim.) *Salattu, hävetty, vaiettu. Miten tutkia piilossa olevia ilmiöitä*. Tampere: Vastapaino, 163–194.
- Sisäministeriö (2018) *Turvapaikkakäytäntöjä on yhtenäistetty muiden EU-maiden kanssa*. Tiedote 33/2018, 22.3.2018. <https://intermin.fi/-/turvapaikkakaytando-on-yhtenaistetty-muiden-eu-maiden-kanssa> (haettu 1.2.2022).
- Sisäministeriö (2021) *Ilman oleskeluoikeutta maassa olevien tilanteeseen etsitään ratkaisuja*. Tiedote 61/2021, 24.5.2021. <https://intermin.fi/-/ilman-oleskeluoikeutta-maassa-olevien-tilanteeseen-etsitaan-ratkaisuja> (haettu 7.2.2022).
- Sisäministeriö (2022) *Palautussopimukset*. <https://intermin.fi/maahanmuutto/vapaaehtoinen-paluu-ja-palauttaminen/palautussopimukset> (haettu 7.2.2022).
- Valtioneuvosto (2015) *Hallituksen turvapaikkapoliittinen toimenpideohjelma*. 8.12.2015. <https://valtioneuvosto.fi/-/hallituksen-tiedotustilaisuus-turvapaikkapoliittisesta-toimenpideohjelmasta> (haettu 25.1.2022).
- Välimäki, Matti (2018) Kielteinen maakuvatyö – maahanmuuton ”vetovoimatekijöiden” vähentäminen. *Ennen & nyt* 18:3. <https://journal.fi/ennenjanyt/article/view/108883/64308> (haettu 9.2.2022).
- Webber, Frances (2011) How voluntary are voluntary returns? *Race & Class* 52:4, 98–107.
- YLE (2020) *Suomi karkotti viime vuonna poikkeuksellisen paljon ulkomaalaisia*. YLE Uutiset. <https://yle.fi/uutiset/3-11191827> (haettu 7.2.2022).